

The institution of partnership in the world's legal systems: its essence and legal interpretation

Abdusamad USMANOV¹

International Islamic Academy of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2024
Received in revised form
28 February 2024
Accepted 20 March 2024
Available online
15 May 2024

Keywords:

partner,
investor,
legal entity,
limited partnership,
full partnership,
limited liability company,
shareholder company,
contract.

ABSTRACT

This article analyzes doctrines and rules related to the understanding, interpretation and documentation of partnership relations in common, continental, Islamic law families and national legal systems. Big projects are not created by a single person, but by the union of interests of millions of people. Different legal systems look for ways to effectively combine people's property interests. In the concluding part of the article, the peculiarities of the partnership institution in different legal systems are revealed. Proposals regarding the improvement of partnership institutions in legal systems were put forward.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss3/S-pp328-334>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Дунё ҳуқуқий тизимларида шериклик институти: моҳияти ҳамда ҳуқуқий талқини

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

шерик,
инвестор,
юримдик шахс,
коммандит ширкат,
тўлиқ ширкат,
масъулияти чекланган
жамият,
акциядорлари жамияти,
шартнома.

Ушбу мақолада умумий, континентал, ислом ҳуқуқи оилалари ҳамда миллий ҳуқуқ тизимида шерикчилик муносабатларининг тушунилиши, талқин этилиши ҳамда ҳужжатларда акс эттирилиши билан боғлиқ доктриналар ҳамда қоидалар таҳлил этилади. Йирик лойиҳалар ёлғиз шахс томонидан эмас, балки миллионлаб инсонларнинг манфаатлари бирлашувидан пайдо бўлади. Турли ҳуқуқий тизимлар инсонлар мулкый манфаатларини самарали бирлаштириш чораларини излайди. Мақоланинг хулоса қисмида эса турли ҳуқуқий тизимларида шерикчилик институтининг ўзига хосликлари очиб берилади. Ҳуқуқий тизимларда шерикчилик институтини такомиллаштиришга оид таклифлар илгари сурилди.

¹ Master's degree student, International Islamic Academy of Uzbekistan. E-mail: abdusamad.usmanov@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9764-8441.

Институт партнерства в мировых правовых системах: его сущность и юридическое толкование

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

партнер,
инвестор,
юридическое лицо,
коммандитное
товарищество,
полное товарищество,
общество с ограниченной
ответственностью,
акционерное общество,
договор.

В данной статье анализируются доктрины и правила, связанные с пониманием, толкованием и документированием партнерских отношений в системах общего, континентального, исламского права и национальных правовых системах. Грандиозные проекты создаются не одним человеком, а объединением интересов миллионов людей. Различные правовые системы ищут пути эффективного объединения имущественных интересов людей. В заключительной части статьи раскрываются особенности института партнерства в разных правовых системах. Выдвинуты предложения по совершенствованию института партнерства в правовых системах.

Инсоният ижтимоий мавжудот бўлиб, биргаликда ҳаёт кечиради ва ўзаро манфаатли шериклик муносабатларини ўрнатади. Шу боис, шерикчилик муносабатларига барча жамиятлар ва цивилизацияларда алоҳида эътибор қаратилади. Бир мақсад йўлида жамиятларнинг бирлаша олиши уларнинг тараққиётини акс эттиради. Йирик лойиҳалар, улкан тадбиркорлик лойиҳалари ёлғиз шахс томонидан эмас, балки миллионлаб инсонларнинг манфаатлари бирлашувидан пайдо бўлади. Турли ҳуқуқий тизимлар инсонлар мулкий манфаатларини самарали бирлаштириш чораларини излайди. Ушбу мақолада умумий, континентал, ислом ҳуқуқи оилалари ҳамда миллий ҳуқуқ тизимида шерикчилик муносабатларининг тушунилиши, талқин этилиши ҳамда ҳужжатларда акс эттирилиши билан боғлиқ доктриналар ҳамда қоидалар таҳлил этилади.

Юридик шахслар пайдо бўлгунча, ширеклик муносабатлари анчайин содда бўлган. Дастлаб шериклик муносабатлари кичик жамиятларда оғзаки келишувлар асосида амалга оширилган. Бундай келишувлар биргаликда зироатчилик қилиш, хунармадчилик ҳамда савдо-сотиқ муносабатларида амал қилган. Кейинчалик молиявий ресурсларни бирлаштиришга мўлжалланган юридик шахсларнинг пайдо бўлиши билан шерикчилик муносабатларининг мазмуни ва қўлами кенгая бошлади ҳамда муносабатлар эса анча мураккаблашди.

Бирлашиш доим инсониятни турли табиий офатлардан қутқарган. Инсонлар бирлашиш орқали жон сақлаганлар шу боис, умумий мақсадлар ва манфаатларини бирлаштира олиш тараққиётга йўл очган. Таҳлилларга қараганда дунёдаги муваффақияли компания ва брендлар самарали шериклик натижасидир. Мисол учун АҚШнинг гигант корпорациялари HP, Microsoft, Facebook, IMS шерикчилик асосида ташкил этилган. [1, 13]

Шерикчиликни тор маънода биргаликдаги фаолият деб, кенг маънода эса манфаатларини бирлаштириш деб тушуниш мумкин. Биргаликдаги фаолиятда жисмоний ҳаракатларни бирлаштириш, доим ёнма-ён туриб биргаликда ишлаш тушунилади. Турли манфаатларни, жумладан мулкий улушларни бирлаштириш мисолида эса фаол жисмоний ҳаракатнинг мавжудлиги англашилмайди.

Ривожланган мамлакатларда корпорацияларнинг миллионлаб акциядорлари бир жойга жамланиши шарт эмас. Улар ҳам шерикчилик муносабатларининг иштирокчилари бўлса-ларда, корпорация фаолиятида иштирок этишлари муҳим эмас.

Шериклик муносабатларининг хилма хиллиги туфайли ушбу муносабатларни ягона ҳужжатда тартибга солишнинг имкони йўқ. Барча ҳуқуқий тизимларда тадбиркорлик фаолияти билан якка ҳолда ёки саъй-ҳаракатларни ёхуд капиталларни бирлаштириб шуғулланиш мумкин. Шерик муносабатлари икки ёки ундан ортиқ шахсларнинг иштирокини талаб қилганлиги боис, якка ҳолдаги тадбиркорлик фаолиятига тўхталишнинг зарурати йўқ. Шу боис саъй-ҳаракатлар ва капиталларни бирлаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Амалдаги қонунчилик бўйича саъй-ҳаракатлар ширкатлар шаклида бирлаштирилади. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексида тўлиқ ширкат, коммандит ширкат ҳамда оддий ширкат атамалари ишлатилади. Капиталлар эса фақатгина юридик шахсларни ташкил этиш орқалигина бирлаштирилади. Бу тижоратчи юридик шахслар бўлган масъулият чекланган жамият ҳамда акциядорлик жамиятлари орқали амалга оширилади.

Барча қадимий цивилизацияларда шерикчилик муносабатлари иқтисодий фаолиятда муҳим аҳамият касб этган. Олимларнинг таъкидлашича, Қадимги Римда ширкат шартномалари батафсил тартибга солинган. Гай институтлари (эрамиздан аввалги ИИИ аср), ўша даврнинг буюк ҳуқуқшунослари ҳисобланган Павел ва Улпианнинг шарҳлари, Юстиниан дигестларида ширкат масалаларига алоҳида эътибор берилган. [2, 11]

Шунингдек, олимларнинг ишлаб чиқариш ва савдонинг ривожланиши шерикчилик муносабатлари ривожланганлигининг дадиллиги деб келтиришади. Айниқса бу жараёнлар Буюк географик кашфиётлар натижасида янада жадаллашди. Олимлар мана шу даврдан бошлаб ҳозирги корпорацияларнинг боболари пайдо бўлган деган хулосага келганлар. А.Суханов ҳолатни қуйидагича изоҳлайди, дастлаб йирик тадбиркорлик фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида акциядорлик жамиятларини ташкил қилиш ғояси кўплаб майда омонатчиларнинг тарқоқ, кичик ҳажмдаги маблағларни бирлаштириш йўли билан йирик капитални шакллантиришдан иборат эди. Акциядорлик бизнесининг ривожланиши майда тарқоқ инвестицияларни жалб қилишга кучли эҳтиёж сезмайдиган ва анаънавий акциядорлик қонунчилиги билан қафолатланган ҳуқуқ ва имкониятларни майда акциядорларга эндиликда амалда таклиф этишни хоҳламайдиган замонавий йирик корпорацияларнинг пайдо бўлишига олиб келди. [3, 98]

Контентинтал ҳуқуқи тизимида шерикчилик муносабатлари юридик шахсларда яққол намоён бўлади. Маъмурий органлар шерикчилик муносабатлари учун мажбурий талаблар қўяди. Бу талаблар давлат рўйхатидан ўтиш, устав капитали миқдорини олдиндан аниқ белгилашда кўринади.

Умумий ҳуқуқ тизимида эса шерикчилик муносабатлари контентинтал ҳуқуқ тизимидан фарқли равишда асосан ширкатлар орқали амалга оширилади. Шу учун умумий ҳуқуқ тизимида шерикчиликнинг турли кўринишлари мавжуд. Уларнинг орасида чекланган шериклик оммалашган.

Тўлиқ ширкат тадбиркорлик фаолиятини ташкил этишнинг энг қадимги ва содда шаклларида биридир. Бу шакл корхонасининг фойдаси ва зарарини баҳам кўришга рози бўлган икки ёки ундан ортиқ шахсларни ўз ичига олади. Корпорациялардан фарқли ўлароқ, тўлиқ ширкат ўз шерикларини чекланган жавобгарликдан ҳимоя қилмайди, яъни ҳар бир шерикнинг шахсий мол-мулки корхонанинг қарзлари бўлган тақдирда хавф остида қолади.

Тўлиқ ширкат шериклар ўртасидаги келишув орқали шакллантирилади, улар оғзаки ёки ёзма бўлиши мумкин. Шартномада шериклик шартлари, шу жумладан фойда ва зарарларни тақсимлаш, ҳар бир шерикнинг мажбуриятлари ва низоларни ҳал қилиш жараёни кўрсатилиши керак. Умумий ҳамкорликни шакллантиришдаги мослашувчанлик уларни кичик бизнес ва стартаплар учун жозибador танловга айлантиради. Бироқ расмий ҳуқуқий тузилманинг йўқлиги, агар шартнома аниқ белгиланмаган бўлса, тушунмовчилик ва низоларга олиб келиши мумкин.

Тўлиқ ширкатдаги бошқарув, агар шериклик шартномасида бошқача кўрсатилмаган бўлса, одатда шериклар ўртасида тенг тақсимланади. Ушбу тенг бошқарув тузилмаси турли хил кириш ва биргаликда қарор қабул қилишга имкон беради. Шу билан бирга, бу барча шериклар бизнеснинг мажбуриятлари ва мажбуриятлари учун бир хил даражада жавобгар эканлигини англатади. Шериклар турли хил қарашларга ёки бошқарув услубларига эга бўлганда умумий масъулият қийинчиликларга олиб келиши мумкин. [4]

Тўлиқ ширкатда шериклар чексиз жавобгарликка эга, яъни улар бизнеснинг қарзлари ва мажбуриятлари учун шахсан жавобгардирлар. Ушбу мажбурият қўшма ва бир нечта бўлиб, кредиторларга шериклик қарзларининг тўлиқ миқдори учун бир ёки барча шерикларни таъқиб қилишга имкон беради. Тўлиқ ширкатни тартибга солувчи қонунчилик базаси юрисдикцияга қараб фарқ қилади, лекин одатда шерикларга катта шахсий хавф туғдиради. Мисол учун Францияда тўлиқ ширкат ёки “сосиетэ эн ном соллестиф” оилавий корхоналар орасида кенг тарқалган, аммо чексиз жавобгарлик юкини кўтаради. [5]

Америка Қўшма Штатларида тўлиқ ширкат штат қонунларига бўйсунди, бу сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин. Масалан, Ягона шериклик тўғрисидаги қонун (УПА) шериклик учун стандарт қонунчилик базасини тақдим этади, аммо штатларда қўшимча талаблар ёки фарқлар бўлиши мумкин. Ягона қонунчилик базасининг йўқлиги бир нечта штатларда ишлайдиган ёки давлатлараро тижорат билан шуғулланадиган шериклик учун мураккабликларни келтириб чиқариши мумкин. [6]

Тўлиқ шерикликнинг асосий афзалликлари орасида соддалик ҳақида маълумот, бошқарувдаги мослашувчанлик, ресурслар ва тажрибани тўплаш қобилияти мавжуд. Тўлиқ ширкат расмий рўйхатдан ўтишни (аксарият юрисдикцияларда) ёки мураккаб ташкилий тузилмаларни талаб қилмайди, бу уларни ўрнатишни осонлаштиради. Ушбу соддалик, айниқса, корпорацияни шакллантириш билан боғлиқ маъмурий юк ва харажатлардан қочишга интилаётган кичик бизнес ва стартаплар учун жозибador. [7]

Тўлиқ ширкатларнинг биргаликдаги табиати шерикларга ўз кўникмалари, билимлари ва ресурсларини бирлаштиришга имкон беради, бу эса бизнеснинг умумий имкониятлари ва муваффақият потенциалини ошириши мумкин. Ушбу

ресурсларни бирлаштириш, айниқса, юридик, тиббий ва бухгалтерия хизматлари каби турли хил тажрибалар зарур бўлган соҳаларда фойдали бўлиши мумкин. [6]

Уларнинг афзалликларига қарамай, тўлиқ ширкат муҳим муаммолар ва камчиликларга дуч келмоқда. Ҳар бир шерикнинг шахсий мол-мулки бизнес қарзлари бўлган тақдирда хавф остида бўлганда шерикларнинг чексиз жавобгарлиги катта ташвиш туғдиради. Ушбу шахсий жавобгарлик жисмоний шахсларни, хусусан, юқори молиявий таваккалчиликка эга бўлган соҳаларда тўлиқ ширкатка киришга тўсқинлик қилиши мумкин.

Шериклар ўртасидаги низолар ҳам муҳим муаммоларни келтириб чиқариши мумкин. Бошқарув, фойда тақсимлаш ва бизнес йўналиши бўйича низолар операцион самарасизликка ва ҳатто шерикликнинг бекор қилинишига олиб келиши мумкин. Аниқ ва кенг қамровли шериклик шартномалари ушбу можароларнинг айримларини юмшатиши мумкин, аммо улар келишмовчиликлар хавфини бутунлай йўқ қила олмайди.

Миллий ҳуқуқ тизими континентал ҳуқуқ оиласига мансуб ҳисобланади. Шу учун қонунчилик шериклик муносабатларини юридик шахс орқали расмийлаштиришни талаб қилади. Аҳолининг 90 фоиздан ортиғини мусулмонлар ташкил этганлиги боис амалиёт урф-одат тарзида ислом ҳуқуқи нормаларига таянишни афзал билмоқда. Бироқ ислом ҳуқуқидаги шериклик муносабатлари ҳали мамлакатимизда илмий жиҳатдан тўла қонли ўрганилмаган. Ислом дини инсонларни бирлаштириб, ижтимоий фойдали меҳнатга чорлагани боис шерикчилик бобида бошқа ҳуқуқий тизимлар учун фойдали қоидалар бўлиши табиийдир.

Ширкат арабча [الشركة] “шарикат” сўзидан олинган бўлиб, луғавий жиҳатдан “аралашиш”, “шерик” бўлиш ва “қўшилиш” деган маъноларни ифодалайди. Атама маъносида икки нарсанинг бир-бирига аралашишлигига айтилади. Фикҳий атамада, камида икки киши сармоя ва фойдада бир-бирлари билан шерик бўлишга қарор қилишларига ширкат дейилади.

Ислом фикҳида шериклик муносабатлари турфа хил. Шериклик мулкӣ ва шартномавий шерикликга бўлинади. Шартномавий шериклик: сармоявий шерикчилиги, меҳнат шерикчилиги ва зиммадорлик шерикликларига бўлинади. Чунки бу шерикликларда кўрилган зарарда шерикларни ҳиссасини белгилаш шериклик маблағ, меҳнат ва зоминлик асосида белгиланади. Шерикликда кўрилган зарар шерикларнинг ўртадаги маблағи асосида белгиланса, унга [شركة الاموال] “шарикат ал-амвол” (молиявий ширкат) дейилади. Шерикликда кўрилган зарар шерикларнинг меҳнати асосида белгиланса, унга [الاعمال شركة] “шарикат ал-аъмол” (бизнес ширкати) дейилади. Шерикликда кўрилган зарар шерикларни зоминлиги асосида белгиланса, унга [شركة الوجوه] “шарикат ал-вужуҳ” дейилади. [8, 359]

“Шарикат ал-аъмол” бу икки ёки ундан ортиқ кишиларни ўзларини сармояси билан тижорат қилишга келишилган битимидир. Буларни сармоя, фойда ва зиёнлари аниқ нисбатда бўлади. Ўртага қўйилаётган сармоявий мол келишув вақтида ёки шерикликга мол сотиб олиш вақтида келтирилиши керак. Баъзи мазҳабларда фойда мол миқдорига қараб тақсим қилинади. Яна бошқа мазҳаблар эса фойдани шерикларнинг амалдаги тафовутига қараб келишилган асосда тақсим қилишни айтади.

“Шарикаи ал-амвол” шериклар буюртма олиб, уни бажариб беришда ўзаро ҳамкорлик қилмоқлигидир. [9, 331] Бундай шериклик турли хил касб эгалари орасида ҳам бўлиши мумкин. Ҳозирги замонамиз уйсоzlари ҳам турли хил муайян бир касб мутахассиси бўлиб, улар уйларни барпо этишда битта жамоа бўлиб фаолият олиб боришмоқда. Уларнинг орасида ғишт терувчи, том ёпувчи, бўёқчи ва бошқа усталар мавжуд. Булар ораларидан бир кишини биргадир этиб буюртмачи билан шартнома тузади. Шундан сўнг барча биргада аъзолари ўз хунари бўйича фаолиятини олиб боришади ва буюртмадан тушган фойдани ўзаро тузилган шартнома асосида бўлишиб олишади.

Меҳнат шерикчилигига назар соладиган бўлсак, бунда асосий эътибор инсоннинг меҳнатига қаратилмоқда. Хоҳ у ким меҳнат қилишлигини келишиб олишда бўлсин, хоҳ фойдани белгилашда бўлсин, асосий урғу касбий меҳнатга қаратилмоқда. Ушбу ўринларда инсонларнинг касб қилиб олган меҳнат фаолиятлари турли хилдир. Шу сабабдан инсонлар ўзларига касб қилиб олган меҳнатларни барчасида шериклик тузиб бўлмайди. Бу касблар орасида барча манбаларда бирдек эътироф этилган касблар ва инсоният ва жамиятга зарар етказадиган касблар ҳам бор.

“Шарикат ал-вужуҳ”да икки ёки ундан ортиқ шахс сармоясиз насияга олиб, нақд ҳамда насияга сотиш асосида шерик бўлади. Шерикларни насияга сотиб олиши инсонлар олдидаги уларнинг ҳурмати ва обрў-эътибори эвазидан бўлади. Шу сабабдан ҳам ушбу шериклик شركة الوجوه “шарикат ал-вужуҳ” дейилган. Улар савдодан олинадиган даромадни зиммасидаги жавобгарлик асосида белгилашади. Бошқа мазҳаб уломлари эса фойдани келишилган шарт асосида белгилашни жоиз дейишган. Чунки бу ҳам ширкати абдонга ўхшайди ва яна шерикларни обрў-эътибори, уларни тажрибаси ва маҳорати ҳам турлича бўлади. Бу шерикликдаги фойда шерикликка олинган молдаги шерикларни жавобгарлиги асосида белгиланади. Баъзан эса топилган фойдани келишув асосида ҳам белгилаш мумкин. Чунки бу шерикликдаги фойдага шерикликдаги қилган меҳнати ёки шерикликка олинган молга жавобгарлик асосида ҳақли бўлиш мумкин.

Мубоҳотдаги шериклик деб кишиларнинг сув, ўт-ўлан ва оловдаги умумий шерикликларига айтилади. Барча инсонлар фойдаланиши мумкин бўлган сувга анҳор, дарё, денгиз, булоқлар ва қудуқлар каби ҳеч кимга мулк бўлмаган сувлар киради. Ўт-ўландаги шерикликдан мурод ҳам ҳеч ким эгалик қилмайдиган умумий ерлардаги ўтин, ўт-ўлан кабилардир. Кишиларнинг оловдаги шерикчилигига оммавий ўрмонлардаги дарахтлар киради. Буларга қўшимча мубоҳ шерикликка ер ости бойликлари, йўллар, масжидлар каби оммавий мулклар ҳам киради.

Кўриниб турибдики, ислом ҳуқуқида шериклик муносабатлари кенг қамровли ҳисобланади. Миллий қонунчилик билан таққосланганда ҳам, шерикчилик муносабатлари турли қонунчилик нормалари мавжуд.

Шерикчилик муносабатларининг мазмун-моҳияти турли ҳуқуқ тизимларда таҳлил қилинганда, қуйидаги фарқли жиҳатлар кўзга ташланади.

Континентал ҳуқуқ тизимида шерикчилик муносабатлари асосан юридик шахс орқали ташкил этилади ҳамда давлат ушбу юридик шахс учун турли талабларни ўрнатади.

Умумий ҳуқуқ тизимида эса, шерикчилик муносабатлари кўпроқ шартномавий шаклда расмийлатирилади. Шу боис, тўлиқ ва чекланган шерикчилик

муносабатлари давлат рўйхатидан ўтказилмайди. Натижада алоҳида шахсият пайдо бўлмайди.

Ислом ҳуқуқида эса шерикчилик мазмуни кенг ва унда шерикларнинг муносабатлари эркин эканлигини кўриш мумкин. Ислом ҳуқуқи муносабатларни умумий тартибга солиш орқали тарафларга шартномавий эркинликни тақдим этган. Шунингдек, ислом ҳуқуқида шерикчилик муносабатларида адолат ва ҳалоллик тамойиллари устуворлик қилади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Дэвид Гейдж. Партнерское соглашение. Как построить совместный бизнес на надежной основе. Альпина публишер. – М: 2023. 13 ст.
2. Рахмонкулов Ҳ.Р., Гулямов С.С. Корпоратив ҳуқуқ. Дарслик. ТДЮИ, 2010 й. Б. 11.
3. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. – М.: Статут, 2014. С. 98.
4. Hussey, J., Hussey, R. (1999). The Accounts of a Partnership. In: Business Accounting. Macmillan Business Masters. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-14784-7_9
5. The general partnership under French law. FrankWooldridge. Amicus Curiae. Issue77. Spring 2009
6. Hurt, C. (2019). Startup Partnerships. ERPN: Start-Up & Small Business Finance (Sub-Topic). Булл, Р. (1984). 9 –
7. Hussey, J., Hussey, R. (1999). The Accounts of a Partnership. In: Business Accounting. Macmillan Business Masters. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-14784-7_9
8. Шамсиддин Абул фараж Абдурраҳмон. Шарҳ ал-кабир ала матнил муқни. Байрут: Дорул кутуб арабий. – Ж. 5. – Б. 109.
9. Абу Довуд Сулаймон ибн Ашъас ас-Сижистоний ал-Аздий. Сунани Абу Довуд. Байрут: Дор ал-маърифат. – Б. 276.